

Réti Zoltán

A gyarmati kisdíák csodálkozik*

Amikor anyám visszament Vadkertre, egyedül maradtam a nagyszobában. Kinyitottam a tükör alatti szekrény ajtaját, belebújtam, mintha keresnék valamit és keservesen sírtam. Úgy jöttek a könnyeim, hogy azt hittem, sohasem lesz vége. A legbensőbb zsigereimből eredtek, szinte beleremegtem a nagy zokogásba, de nem mertem hangot adni. Sajnáltam magamat, istenem, végleg elszakadtam a boldog vadkerti gyermekkortól, idegenben, ismeretlen emberek között kell élnem és tanulnom.

A konyhában csendben voltak azok, akik ezentúl nevelőszüleim lesznek. Ők sejtették, hogy min megyek keresztül, hagyták hadd fogyjanak el könnyeim. Amikor megnyugodtam, kimentem hozzájuk. Leültem és csendesen néztük egymást. János bácsi törte meg a csendet.

– Hát a mi gyerekekünk leszél. Meglátod, jó lesz itt Gyarmaton.

Nem válaszoltam, aztán kis idő múlva folytatta:

– Aztán tudod-e miért kell nektek diáksapkát viselni? – kérdezte, és nagyot szívott cigaret-tájából, s már mondta is a választ:

– Először is azért, mert sok kalapos bácsi jár az utcán, és nem lehet felismerni közülük melyik a tanár, s melyik nem. De a gimnázistát meg lehet ismerni a sapkájáról. Hát majd úgy viselkedj! A felsős diákoknak is köszönnöd kell, mert ha nem köszönsz, abból baj lehet. (Tényleg igaza lett, egy hatodikos, amiért nem tisztelegtem neki, behúzott egy kapu alá és megnyakalt.) Aztán arra is gondolnod kell, hogy a diáksapka egyforma, de a gyerek, aki hordja, különbözik egymástól. Vigyázz, kerülöd a rossz gyerekeket! Gondolj arra, hogy most ráléptél egy olyan útra, amely messzire vezethet. Lehet belőled még miniszter is. És sok minden, ha szorgalmas vagy. De semmi sem lehetsz, ha nem iparkodsz.

Aztán megvacsoráztunk. Ez megnyugtató, mert finomat ettünk, olyat, amit nem ismer-

*Részletek a festőművész készülő önéletrajzi írásából.

tem, valami Szeptetnek környékéről származó paprikás, túrós körözöttet, töltött paprikával. Vacsora után János bácsival elindultunk bezárni az épületet.

Ez később minden este nagy élményt jelentett, mert a zárásnak szigorú szabályai voltak. Először be kellett zárni az udvari nagykaput. Ez nagyon szép tölgyfa ajtó volt, sok kis ablakocskával. Sejtemesen kongott a bejárat, mikor a hatalmas ajtóban megfordult a kulcs. Onnan a főutcán kívülről átmentünk a másik nagykapuhoz, amely a posta bejáratáig tartott. Az utcáról bemenet egy nagy előtér volt – télen itt tanyáztak a szegény csavargók – aztán a hatalmas postaterem következett, ahol a kis ablakok mögött nappal a postáskisasszonyok ültek. Volt pénztár, levél, távirat, csomag feladására szolgáló ablakocska, mindegyik mögött egy-egy tisztviselővel.

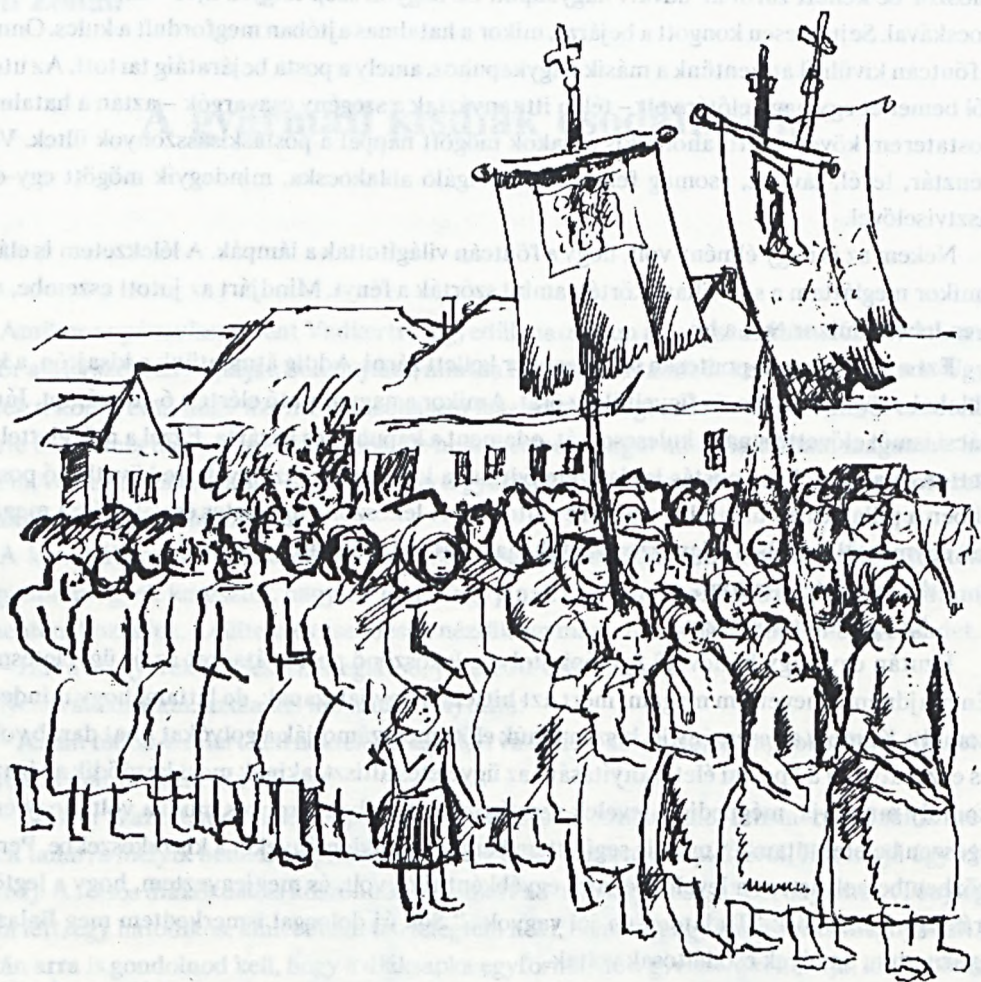
Nekem az is nagy élmény volt, hogy a főutcán világítottak a lámpák. A lélekzetem is elállt, amikor megláttam a sok villanykörteit, amint szórták a fényt. Mindjárt az jutott eszembe, milyen lehet, amikor esik a hó.

Ezt a másik kaput pontosan fél kilenckor kellett zárni. Addig átmentünk a kisajtón, a kisablakok mögötti részbe, és figyeltük az órát. Amikor a nagymutató elérte a 6-os számot, János bácsi ismét elővette a nagy kulcsosomót, odament a kapuhoz és bezárta. Ezzel a művelettel mi ketten és az ügyeletes postás is elszigetelődtünk a külvilágtól. Az ügyeletre következő postás ebben a pillanatban hivatalos emberré változott. A leköszönő ügyeletes és váltótársa megálltak egymással szemben, vigyázba vágta magukat és hangosan így szóltak:

- Az ügyeletet átadom.
- Az ügyeletet átveszem.

Ezután egy nagy hatlövetű forgópisztolyt a leköszönő postás átadott az új ügyeletesnek. Én majdnem elnevettem magam, mert azt hittem, hogy játszanak, de láttam, hogy mindenki komoly. Komoly az esemény is, hiszen tanúk előtt megszámlálják a golyókat - hat darab volt -, és ezzel átveszi a "postai élet irányítását" az ügyeletes altiszt, akinek most kezdődik az igazán komoly munkája, mégpedig a levelek szortírozása. Ez olyan érdekes munka volt, hogy én is egészen beletanultam, és mindig segítettem berakni a küldeményeket a kis rekeszekbe. Persze közben beleolvastam a levelekbe, ami egyébként tilos volt, és megjegyeztem, hogy a legtöbb írás úgy kezdődött: "Tudatom, én jól vagyok..." Sok új dologgal ismerkedtem meg Balassagyarmaton, amelyek csodálatosak voltak.

Bizony az áram sehogy sem ment a fejembe. Hogy mennyi mindent tud. Nemesak világít, hanem a rádiót is megszólaltatja. A konyhában otthon mindig szólt a rádió. Legnagyobb áhítattal akkor hallgattuk, amikor cigányzene hallatszott. Ilyenkor mindenki leült, áhítatos csendben figyelte a rádiót. Magyar Imre és zenekara tetszett a legjobban. Ha csak tehetné, ilyenkor János bácsi is bejött, leült az ágy szélére, és szívta a Levente cigarettát. A csendet csak felesége törte meg egy mondattal, amikor a cigaretta hamuja János bácsi zubbonyára hullott: - "Már megint nem vigyázol!" - mondta és szólt tovább a zene. Aztán nagy dolog volt a

Réti Zoltán : Körmenet Érsekvadkerten (tus)

W.C. is. Eshetett az eső, fújhatott a szél, nem kellett kimenni a kertbe. És majd elfeledtem: a vízvezeték!

Csak meg kellett csavarni egy csapot, és zuhogott a finom, tiszta víz. Nem volt mély kút, amelyből veder hozta a vizet, s télen különösen vigyázni kellett, aki húzza, nehogy megcsússzon s belezuhanjon a mélyébe. No, azért ennek a víznek mégsem volt olyan jó íze, mint a miénknek Vadkerten. De azért megszoktam és nagyon élveztem. Különösen szerettem öntözni a slaggal az ablakunk előtti kis virágskertet. Ez csodaszép volt akkor, amikor a nap sugarai megtörttek az apró, porló vízcseppeken. Szikrázott a fény, csillogott a fű és tüzelt a virág.

(...)

Kapros-túrós lepény a bunkerben

Mindig éhesek vagyunk. Éhesek és álmosak. Nincs mit ennünk, nincs idő aludnunk, mert a repülők ezrével jönnek, és egy-két elejtett láncosbombával időnként ránk is gondolnak. Itt, a holland határon van a találkozójuk, különböző helyekről szállnak fel a gépek, hogy együttes erővel vigyék a halált Berlinbe, Hamburgba és a többi német városba. Könnyű megszámlálni őket, mert egy 36-os alakulatnak jellegzetes, azonos az alulról látható repülési formája.

Azt hiszem, mi kerültünk nyugati irányban a legtávolabba Magyarországtól. A V-1 és a V-2 kilövőállomásai mögöttünk vannak, láthatjuk hogyan fúródnak a "küldemények" Anglia felé. Úgy hírlik, a szövetségesek áttörésre készülnek, s ezért kell nekünk futóárkokat, tankcsapdákat, raj- és szakaszbunkereket építenünk. Szerencsénkre a föld amolyan vályogtalaj - féle, félig-meddig homokos, ezért könnyen lehet ásni, s a környéken sok a fűzfa, könnyen megy a vesszőfonás is. Két éjjel rendesen tudtunk aludni, mert ultimátumot kaptak a németek: ha leteszik a fegyvert, azonnal megszűnnek a bombázások.

Szép idő van. A fű frissen, zölden betéri a tájat. Csak ne lennénk éhesek és izgatottak, hogy mi lesz kilenc órákor, mert ekkor telik le a határidő. Még van egy jó óra. Mindenki feszülten figyeli az eget, hallgatjuk a csendet, nem jelentkezik-e a szokásos irtóztatóan nehéz zümmögés, ami összenyomja a tüdőt, szorítja a szívet, s az embert bepréseli a földbe.

A látvány különben csodálatos: több kilométer hosszú, pontosan megépített girbe-görbe futóárkok karókkal és vesszőkkel megerősítve. Nagyon kies, lankás helyen dolgozunk, s hogy a tájat jobban belássam, kissé eltávolodtam tébláboló társaimtól. Bizony egészen megfeledkeztem arról, hogy hol is vagyok. Gyermeckori boldog-békés hangulat árasztott el. Kék ég, zöld fű, csend. Otthon vagyok, látom a házunkat, a kertünket, az eperfákat, az öcsémet (Hol lehet? Tényleg elhurcolták?), az anyámat (Mégműtötték-e a veséjére?), az apámat (Érsekújvárról hazatért-e még az oroszok érkezése előtt?). Mit is ehetnek most otthon?

Mindig éhesek vagyunk. Legutóbb, amikor egy hatalmas, úgynevezett szakaszbunker fenekét mélyítettük, munka közben kedvenc szórakozásunk volt – ha a helyzet megengedte –,

hogy mindenki elmondott egy-egy jó ételt. Én általában az édes tésztákról szerettem mesélni és hallgatni is. De voltak közöttünk igazi ínycsecek, még arisztokraták is, akiknek ereiben kék-vér folydogált. Ők nagy vadászatokról meséltek, hol maguk a vadászok készítik a finom étel-különlegességeket. Felsorolásaikban szerepelt mindenféle jó: borban főtt húsok, sült hús között főtt hús, s fűszerek garmadája. De hiába a sok jó falat, én inkább a mézzel leöntött mákos derelyére gondoltam, mintsem a nehéz húsokra. Persze közben ment az ásás, a lapátolás, hogy a közeledő nagy áttörést megakadályozzuk.

Volt közöttünk egy nagyon csendes, lányos arcú alföldi parasztfiú, aki bölcsészként került a karpaszományosok közé. Nem volt kötekedő, szinte csak mosolygott és általában egyetértett mindenkiel. Nagyon szerettük őt. Ám most valami történt. Ahogy végighallgatta a sok ételt, az édeset, a zsírosat is, elkezdett beszélni. – Ez mind nagyszerű – mondta –, de neki az a legjobb, amikor édesanyja kenyeret süt, és amikor megsült a kenyér, kiszedik a kemencéből, s be rakják helyére a kapros-túrós lepényt. Amikor az megsül, olyan finom az illata, hogy messziről érződik. Szép, ropogós, a közepe meg tocsogós. Abból annyit lehet enni, hogy... És ebben a pillanatban megmordult a levegő. A bombázók ellepték a kék eget, s mint lomha svábbogarak másztak a végtelenségben.

Lehasaltunk, miközben a bunkert képzeletben elárasztotta a jó, meleg kapros-túrós lepény illata. Ásónkat fogva az eget szemléltük, s miközben a bombázókat számoltuk, összekeveredett bennünk az élet gyönyörűsége és a háború borzalma.

(...)

Éjféli mise Patvarcon

Patvarcra 1946. július 1-én kerültem tanítónak. Megválasztásom után pár nappal váratlanul megkerestek a fiatalok azzal, hogy Szügyben az ősszel evangélikus énekkari találkozó lesz, s azon ők is szeretnének résztvenni: alakítsunk énekkart. Nagyon szívesen! - feleltem -, de azt nem lehet nyáron elkezdni, mert hetente legalább kétszer kell próbálni. Csak akkor állok ki velük, ha már jól megy az a kórusmű, amit előadunk. Ősszel kezdjük el - mondtam nekik. Másnap újra jöttek, hogy ők nagyon komolyan meggondolták, megbeszélték és nagyon nagy kedvük lenne az énekkarhoz. Ha elvállalnám a vezetést, mindenben végrehajtják kérésem. Nagyon nyíltszívű, egyenes beszédű fiatalok voltak, mégis tréfára vettem a beszélgetést, mert tudtam, hogy ezt nem vállalhatják: az aratás, cséplés olyan nehéz munka, hogy este majd alig várják a végét. Legnagyobb meglepetésemre kijelentették: – Minden rendben van. Mikor kezdjük a próbát?

Megbeszéltük az első próba idejét és csodák csodájára az iskola terme szinte megtelt. Voltak vagy harmincan. Tizenöt éves kortól harmincig. És ahogy ez lenni szokott, több volt a lány, mint a legény. Mindjárt eldöntöttem, hogy egyenlőre egy háromszólamú vegyeskórust alakí-

tunk. Megmondtam nekik, ha valakinek nem találok megfelelőnek a hallását ne sértődjön meg. Szép csengő szopránokat, jó mély alt hangokat, szép tenor és mély basszus hangokat fedeztem fel. Mindenki megfelelt, igen jófülű társaság volt, és ez a próbánál mindjárt kitűnt. Amikor megkezdődött az iskolaév, szinte minden este együtt voltunk. A petróleum lámpa kiszűrődő fényénél láttam, hogy sokan hallgatják az épületen kívül is a kihallatszó énekszót. Ezt persze a kórus tagjai is észrevették és annál nagyobb figyelemmel, akarással folytattuk a próbákat. A nagy lelkesedés engem is magával ragadott annyira, hogy három korál feldolgozással el is készültünk a szügyi szereplésre. Izgatottan várta mindenki a bemutatkozást, és gyakorolt, úgy hogy az utcán járva is hallani lehetett, amint otthon az énekesek gyakoroltak, ki-ki a maga szólamát. Volt, hogy a csendben megszólalt egy szép bariton dallam, miközben csattogott a balta.

Szügyben nagy feltűnést keltett szereplésünk. A környék legnagyobb evangélikus templomának jó akusztikája van. Ott volt az eseményen Szécsényből Mihalovits Pál, a kitűnő muzsikus, a jó orgonista, aki az első világháborúban a Bajkál-tó mellett volt orosz fogságban, ahonnan tíz magyar muzsikus összeállt, megszökött és hazajött. Kalandos útjuk könyvben is megjelent, én is olvastam "Tízen nyugat felé" címmel. Mihalovits Pali bának igen megörültem, mert fiaival együtt jártam gimnáziumba. Amikor végeztünk a szerepléssel, odajött hozzám és azt mondta: – Fiam, nem leszel te sokáig Patvarcon. Ha nyugdíjba megyek, legyél az utódom, Szécsényben! – Sokáig beszélgettünk, majd indultunk haza Patvarcra, ahol nagy volt az öröm. Örültek a kórustagok, de úgy éreztem a sikeres szereplésért boldog volt az egész falu.

Másnap összetalálkoztam a katolikusok egyik vezető emberével, Reznicsék bácsival, aki megállított és elmondta, hogy hallgatta a próbákat az evangélikus iskolában, és lenne egy kérésük. Ha már orgonáltam náluk is a templomban, csináljak egy énekkart a katolikusoknak is. Meglepődtem, de nem tagadom, a kérést nagyon megtisztelőnek tartottam. Igent mondtam, és megalakult a katolikus énekkar is. Széphangú lányok és fiúk jelentkeztek, sőt még felnőttek is. Az éjféli misén, 1946 karácsonyán mutatkoztunk be. Én orgonáltam, s a kórus meghatottan énekelte a gyönyörű három szólamban feldolgozott karácsonyi dalokat. Csillagos éjszaka volt. Csikorgó hó, tömve volt a templom, mert mindenki szerette volna a kórust hallani, és nemcsak a katolikusok, az evangélikusok is.

Úgy éreztem, hogy nagyon nagy dolog történt azon az éjszakán, mert bizony korábban voltak súrlódások a két egyház között. Ez a szereplés csak szeretetet tükrözött. Sohasem titkoltam azt a véleményemet, hogy nem szeretem, ha az egyházak viszálykodnak. Ennek hangoztatása 1946-ban nagyon is aktuális volt, mert mindkét gyülekezet szinte minden családjában voltak még hadifoglyok, elevenen élt a hősi halottak emléke és a háború okozta sok fájdalom. Messze távolban az apa talán éhezik és honvágy gyötri, de még rosszabb is lehet, hísz azt sem tudták, hogy él-e még. Inkább örülünk hát annak, hogy vége a háborúnak, örülünk egymásnak.

Ez a kóruszereplés a két egyházat közelebb hozta egymáshoz. Annyira megjött a katolikus kórus tagjainak is a kedve, hogy további próbákat akartak tartani. Támadt egy ötletem, s azt mondtam nekik: mindkét kórus szépen énekel, még szebb lenne, ha egyesülnénk és létrejönne egy nagy patvarci vegyeskar. Hát így is lett! A nagyobb ünnepeken külön is énekelünk, de volt ennek a kisközségnek egy komoly, hatvan tagú vegyeskara. A közös próbák olyan jól sikerültek, hogy asszonyok, nős férfiak is jöttek, s ez annyit jelentett, hogy minden tizedik patvarci ember tagja volt az énekkarnak.

(...)

Réti Zoltán : Piacon (tus)